

KÁPOLNÁS OLIVÉR

Magyarságkutató Intézet

Papírsárkány röptetése – egy mongol buddhista tanvers

Dašnyamīn Mönx-Otgon: *Cagīn jamīg todrūlax cāsan šuwū*. Ulānbātar: Mongol Ulsīn Šinjlex Uxānī Akadyemi, Xel joxiolīn xūrēlen, 2023. 368 oldal

Дашнямын Мөнх-Отгон: *Цагийн жамыг тодруулагч цаасан шувуу*. Улаанбаатар: Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академи, Хэл зохиолын хүрээлэн, 2023

Egy vallás tantételeit, a hívőktől elvárt viselkedési normákat és az életvezetési iránymutatásokat gyakran a különböző tanversek közvetítették. A mongol buddhista irodalomban is megtalálhatók ezek, és alapvető forrásként szolgáltak az átlagos mongol, világi hívők számára, akik otthonukban gyakran tartottak buddhista szútrákat, amelyek azonban jellemzően nem mongol, hanem tibeti nyelven íródtak. Így ezek funkciója nem elsősorban a tantételek közvetítése volt, hanem védelmező és áldást hozó funkcióval rendelkeztek. A tanversek voltak a vallási ismeretek terjesztésének fő eszközei. Ezért ezek vizsgálata különösen fontos: egyszerre képezik részét a mongol irodalomnak, másrészt vallástörténeti forrásként is szolgálnak. A mongol tanversek nagy része nincs kellő mértékben feldolgozva és kiadva. Mönkh-Otgon (Dašnyamīn Mönx-Otgon) 2023-ban megjelent kötete emiatt is hiánypótló, ugyanis az egyik leghíresebb mongol láma költőnek az egyik leginkább elterjedt tanversével foglalkozik. A híres láma költő Dandzanrabzsaj (Danjanravjā, tib. bstan 'dzin rab rgyas, 1803–1857) nevéhez nagyon sok alkotás kapcsolódik. Az egyik tanverse *A világ menetét megmutató papírsárkány* (mong. *Čaγ-un ĵim-a-yi todorqayilayči čaγasun sibayu*); a mű címének fordításán érdemes elidőzni egy kicsit. A mongol цаасан шувуу szó szerint papírmadarat jelent (a szerző az angol összefoglalóban így fordítja: *Paper Bird Clarifying the Time Natural Law*, 285). Ezt azonban magyarul papírsárkánynak mondjuk, ezt kell a szélben reptetni, míg a papírmadár kapcsán az ember inkább egy origamimadárra gondolhatna. Angolul is jobb lenne talán a *paper kite* fordítás (a műnek létezik angol fordítása, de annak a *Perfect Qualities*

címet adta a fordítója, lásd: 54). A mű egy párbeszédet tartalmaz: valaki álmában találkozott egy papírsárkányt reptető emberrel, és neki tesz fel kérdéseket. Először csak egyszavasakat, amelyekre rövid válaszok jönnek, például: Könnyű egy ilyen sárkányt elkészíteni? – Könnyű. És mi más még könnyű? – Vétkezni könnyű. Mi a hasznos? – A jólelkűség. Mi a hazugság? – Ez az élet. Mi az igaz? – A Három drágakő. Mi a rossz? – A Tan nélkül élő ember. Majd hosszabb válaszok érkeznek, példának okáért arra a kérdésre, hogy a mostani emberek milyenek, egy hosszú felsorolás jön, ezek közül néhány: unatkoznak, amikor a Tant hallgatják; akiben nincs akarat, az még az erénytől is elmenekül stb. Még egy példa egy további kérdésre és néhány válaszra: Kinek felesleges a tanítás? – Az ostobának felesleges. Aki elfelejti, annak is. Végül – mai fogalmak szerint – életvezetési tanácsokat kér, amelyre ilyesmi válaszokat kap: tiszteld a szokásokat; a jó dolgoktól ne szakadj el; az akadályokat ne keresd stb. (a példákat lásd a 290. oldaltól található szövegközlésekben). A szöveg kissé negatív hangvételű, a világot nem boldog és örömteli helynek írja le. A tanácsok nagyon egyszerűek és érthetők, nincsenek benne buddhista fogalmak sem. Ezek azok az okok, amiért a *Papírsárkány* című alkotás ennyire elterjedt volt – valószínűleg a legelterjedtebb és a legismertebb a többtucatnyi hozzá köthető tanvers közül. Mönkh-Otgon kötete a *Papírsárkány*nnyal kapcsolatos kérdéseket tisztázza, illetve bemutatja a fellelhető változatokat. A kötet elején bemutatja a kutatástörténetet (10. oldaltól kezdődően), majd a szerzőt, és bebizonyítja, hogy a szöveg létrehozója valóban Dandzanrabzsaj volt, akinek ismerteti is az életét: nagyon szegény családból származott, kisgyerekként azonban felismerték kubilgánként (újjászülető láma, a Dalai és a Pancsen a legismertebbek), ettől kezdve megváltozott az élete. Több száz vers kötődik a nevéhez, ezek egy része buddhista szemléletű. A szerző több néven is szerepel, ami nem volt abban a korban szokatlan. A tanversnek van tibeti változata is, amelyet valószínűleg a szerző fordított, illetve létezik tibeti írással, de mongol nyelven írt változata is, és ez azt mutatja, hogy vélhetően a lámák is forgatták, akik elsősorban a tibeti nyelvet tanulták, de nem biztos, hogy értették. (Mongóliában a buddhizmus nyelve elsősorban a tibeti volt – de sok láma valószínűleg csak olvasni tudta a tibeti szöveget, megérteni nem. Kevés kolostor létezett, ahol a szertartásokat mongol nyelven mutatták be.) Mönkh-Otgon külön kitér arra a kérdésre, hogy mikori lehet ez a tanköltemény; a mű elején szerepel, hogy *Törö Gereltü* (magyarul Tao-guang, pinyin Daoguang, mandzsu császár ural. 1821–1850) ötödik évében, azaz 1825-ben. Felvetődött, hogy ezt nem akkor írta Dandzanrabzsaj, amire a fő indok az, hogy akkor még csak a húszas évei elején járt. Felvetődött, hogy csak évekkel később írta le a fiatalkori álmát (46). A *Papírsárkány* című műnek nagyon sok kéziratos változata létezik, illetve fanyomatos mű formájában háromszor is megjelent a modern (1945 utáni) kiadások előtt. Ezeket Mönkh-Otgon mind összegyűjti, és ismerteti

(47 skk. és 76 skk.), innen hiányzik a datálás, ugyanis erről egyik kéziratnál sincs szó. A szerző nem vállalkozik arra, hogy megpróbálja rekonstruálni az eredeti szöveget az összes változat feldolgozásával. Egy sztemmaábra (*stemma codicum*) megrajzolásával a hagyományozódási lánc bemutatását is meg lehetett volna kísérelni. Két mongol és két tibeti szövegvariánst bemutat a szerző, ezek a rekonstrukciók azonban mindenképpen továbbgondolásra érdemesek, nincsenek kellően kidolgozva (98 skk.). Két tibeti változatot külön is feldolgoz (153 skk.), ehhez tibeti–mongol szótárat is szerkesztett (179–262, ez a rész a kötet nagyságrendileg negyedét teszi ki). A kötet egyik legérdekesebb része a mongol nyelvű, de tibeti írásrendszerrel írt változathoz készült szójegyzék (271–281); egy ebből vett példa: *ka tsa ras hi tsa gar tha ni tag lag che*, ami mongolul: *γaǰar-un kiǰayar-tu nutuǰlayčī*. A kötet végén helyet kap egy olyan rekonstruált, mai mongol nyelvre átültetett változat, amely a szerző munkája. Itt sem derül ki minden sorról, hogy mely eredeti változatokban szerepelnek. Három facsimile is helyet kap a kötetben, tudományos átírással, az egyik mongol nyelvű, a másik tibeti, a harmadik pedig mongol–tibeti bilingvis. A facsimilék közlése az átírással együtt mindenképpen hasznos és fontos. A Mönkh-Otgon munkája hiánypótló, a buddhista tanversekkel, illetve Dandzanrabzsaj költészetével foglalkozó kutatóknak alapmű. Csak remélni lehet, hogy lesz a kötetnek folytatása vagy más tanvers kiadása, esetleg a *Papírsárkány* még jobb feldolgozása (példának okáért a mű forrásainak feltárása teljesen fehér folt). Reméljük, hogy akár Mönkh-Otgon munkájára alapozva idővel elkészül majd az első magyar nyelvű fordítás is.